

Waar bleven de molenaars?

Inleiding

Dit artikel beschrijft welke molenaars de molens ten oosten van Medemblik bewoonden en waarheen ze in 1908 verhuisden na uitbreiding van het gemaal De Vier Noorder Koggen. Door deze uitbreiding waren de molenaars overbodig geworden en werden hun molens weldra gesloopt. Aanleiding voor dit artikel is mijn (ouderlijk) huis, Geldeloze pad 37, dat gebouwd zou zijn uit sloopmateriaal van de voormalige molens van de Vier Noorder Koggen. Voor nummer 35, onder één kap met het voornoemde huis, geldt hetzelfde.

Afb. 1: Geldeloze pad 35 en 37.

Hoewel schriftelijk bewijzen ontbreken zijn er tastbare aanwijzingen dat beide huizen inderdaad uit sloopmateriaal van de molens zijn opgetrokken. Zo zijn meerdere oude molenlagers, waarin de as van de wieken draaide, op het achtererf aangetroffen. Ook valt op dat beide huizen altijd gestukadoord zijn geweest, mogelijk om de gebikte stenen te verhullen. En volgens mijn ouders zou een klein raam, dat zich eerst bovenin het huis bevond en later naar de bijkeuken verhuisde, uit één van de molens komen.

Bij de zoektocht naar de molenaars is gebruik gemaakt van de notulen van het waterschap De Vier Noorder Koggen.

Verder zijn andere documenten, foto's en nazaten van molenaars geraadpleegd om vast te stellen in welke molen welke molenaar zat en waar ze na de ontruiming in 1908 bleven.

Startpunt onderzoek

Zowel ten westen als ten oosten van Medemblik stonden watermolens opgesteld om het grondgebied van de Vier Noorder Koggen droog te houden. Ten westen van Medemblik stonden eerst 9 en later 8 molens (Westuit genoemd). Deze waren gesitueerd vanaf de Koppershorn, ter hoogte van de grasdrogerij, tot aan Aartswoud. Ten oosten van Medemblik, vanaf het voormalige DEK voetbalveld tot bij stoomgemaal De Vier Noorder Koggen, stonden 15 molens (Oostuit).

Het startdocument bij het onderzoek was de Verklaring van Ontruiming, gedateerd 25 juli 1907. Op dit document staan alle namen en handtekeningen van de molenaars Westuit en Oostuit, die op dat moment de molens bedienden. De molenaars verklaarden daarmee, dat ze per 1 mei 1908 de molens zouden verlaten.

Onbekend is of de molenaars naar het waterschap ontboden zijn of dat iemand bij de molenaars langs is geweest voor een handtekening. Waarschijnlijk zal, uit psychologisch oogpunt, het eerste het meest waarschijnlijk zijn.

Verhuisbewegingen tussen molens

De namen van de molenaars staan op de Verklaring van Ontruiming niet op de volgorde van de betreffende molens. Hier is dus niet uit te vinden wie waar woonde. Daarom werd verder gezocht met behulp van informatie, die in het Westfries Archief aanwezig was.

Afb.2: Natuurstenen lager uit één van de molens.

Allereerst is de kaartenbak van het bevolkingsregister omstreeks 1900 geraadpleegd. Veel molenaars van Oostuit waren op deze wijze te vinden. Echter het was niet altijd duidelijk in welke molen zij woonden ten tijde van de ontruiming. Er werd namelijk veel met molenaars "geschoven" van de ene naar een andere molen. En dit werd niet altijd even duidelijk weergegeven op de kaart in het bevolkingsregister. Zo was Germent Smak eerst molenaar in molen nummer 7, maar verhuisde later naar nummer 9. Op de kaart van het bevolkingsregister staat nog steeds watermolen nummer 7. Gelukkig heeft men wel het adres gewijzigd: van Oosterdijk wijk 2 nummer 215 naar Oosterdijk wijk 2 nummer 213. En dat is inderdaad molen nummer 9.

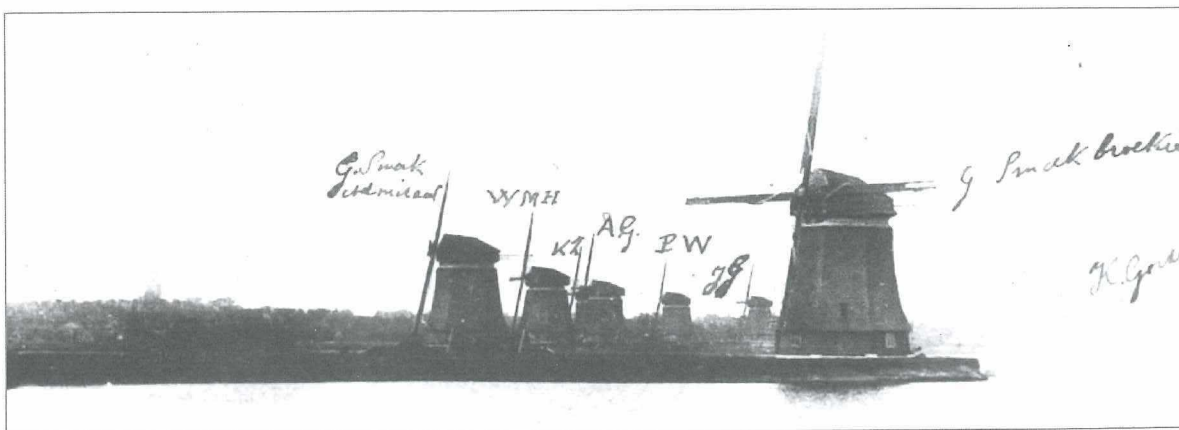
De verhuizingen waren over het algemeen in het belang van de molenaars zelf; welke belangen dit waren, is niet altijd duidelijk; wel wilde men graag naar molen nummer 9, de "admiraal". Deze molen gaf aan wanneer er gemalen moest worden en wanneer men moest gaan stoppen met malen. Bij deze verantwoordelijkheid hoorde ook een hoger salaris. Als bij een molen ook een sluis bediend moest worden, leverde dit uiteraard ook een hoger salaris. Andere reden tot verhuizen was het hebben van land dicht in de buurt van de molen. De molenaarsfunctie was namelijk geen volledige dagtaak. Dus moest men daarnaast een andere werkzaamheid er bij hebben om in het levensonderhoud te kunnen voorzien. De meeste molenaars waren tuinder.

Wat het onderzoek bemoeilijkte was het feit dat tijdens een vergadering van het waterschap besloten werd dat molenaars zouden ruilen of opschuiven, zodat een nieuwkomer in een bepaalde molen aan het werk zou kunnen gaan. Echter, aan de hand van andere documenten is te zien dat die actie helemaal niet doorging!

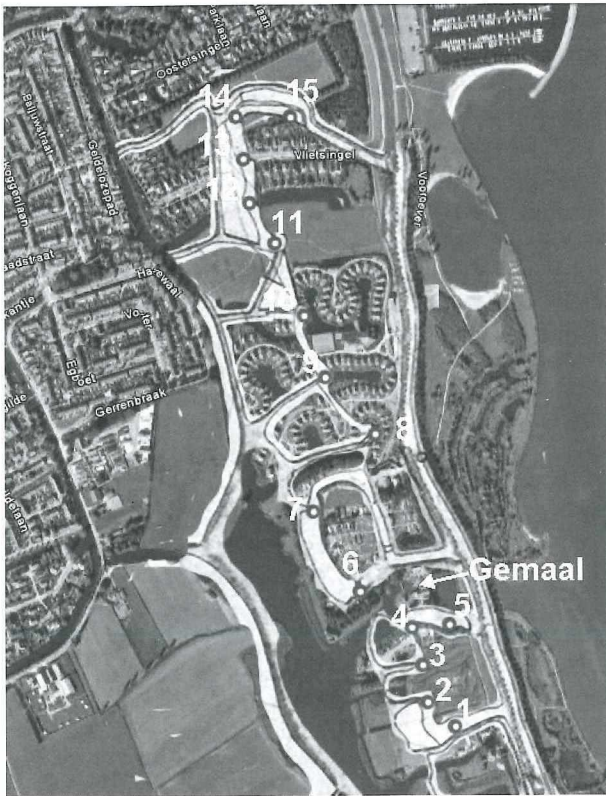
Verder helpen adressen op Ansichtkaarten het onderzoek. Bijvoorbeeld de Ansichtkaart van Trijntje Swart, woonachtig in molen nummer 12, aan hr. H. Gutter in Berlijn (zie Afb.6). "Gelukkig" ging er iets fout met de postbestelling, waardoor de foto weer retour Medemblick kwam!

Op andere momenten brengen Ansichtkaarten je op het verkeerde been; zoals een kaart uit 1904 aan F. de Pie, geadresseerd molen nr. 9 (zie Afb.7). En dat terwijl F. de Pie tussen 1891 en 1908 in molen nummer 7 werkzaam en woonachtig was.

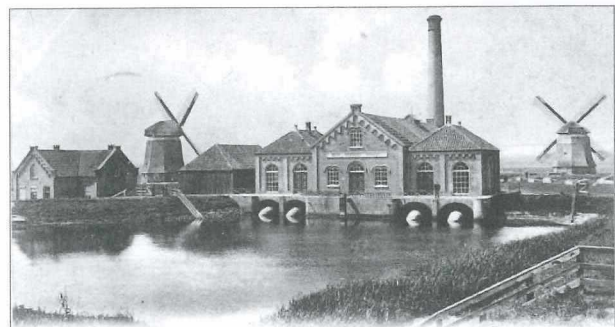
Om het overzicht (welke molenaar in welke molen) sluitend te krijgen werden de notulen van de vergaderingen van Dijkgraaf, Heemraden en Hoofdingelanden geraadpleegd. Daarbij werd een document aangetroffen dat het onderzoek heel makkelijk leek te maken: een acte van aanstelling uit omstreeks 1900 (zie Afb.8).

Afb.3: Foto van de molens nummer 8 tot en met 15 met daarop vermeld de namen of initialen van de molenaars. Op de voorgrond molen Oostuit nummer 8.

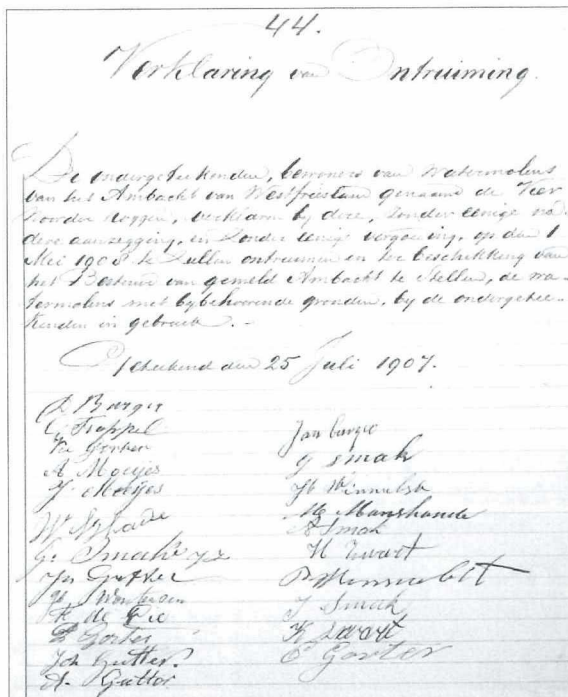
Afb.4: Google-Earth foto met daaroverheen de kadastrale kaart van 1811-1832 geprojecteerd, zodat de plaats waar de molens stonden, zichtbaar wordt. De fundamente van molen nummer 11 zijn onlangs weer zichtbaar geworden en men kan er vanaf het land De Kolk naar kijken en er ook omheen varen.

MEDEMBLIK
Stoomgemaal der Vier Honderd Koggen
Uitg. N. H. Idema, Medenblik.

Afb.6: Voor- en achterzijde ansichtkaart van Trijntje Swart.

Afb.5: Verklaring van de ontruiming van de molens op 1 mei 1908.

Afb.7: Drukwerk, abusievelijk gericht aan F. de Pie in molen nummer 9.

Dit document hielp het ontdekkingsproces enorm, maar ook hier kwamen namen en molen nummers voor, die niet bij elkaar konden horen. Bijvoorbeeld Dirk Manshande, aangesteld in 1831, kon redelijkerwijs in 1907 niet meer als molenaar aanwezig zijn.

Daarom werden alle notulen verder onderzocht op artikelen die gingen over aanstellingen en ontslag of overlijden van molenaars. Omdat ook bij dit gedeelte van het onderzoek niet alle aanstellingen van molenaars duidelijk werden teruggevonden, zijn de resultaten van het onderzoek in een database (elektronische kaartenbak) verzameld.

31.
*Benoemingen der Water-
molenaars by het Ambacht de Vier
Noorder Hoogen.*

№	Naam v.	Saloon	Jaar
1	H. Smak	3 Februar	1853
2	C. Groll	31. Maart	1870
3	J. Smak	9. November	1873
4	J. Groll	23. September	1889
5	H. Manshande		1851
6	H. Trappel	16. October	1876
7	H. et Stee	30. September	1891
8	C. Smak	30. September	1886
9	H. Trappel	2. Februar	1888
10	H. Manshande	12. Juli	1875
11	H. Groll	24. October	1878
12	H. Trappel	21. November	1878
13	J. Manshande	2. Februar	1864
14	J. Hoog	17. September	1873
15	H. Groll		1859
Wetuit.			
1	J. Manshande	1. October	1885
2	J. Groll	26. April	1877
3	D. Borgee	1. September	1877
4	C. Trappel	27. November	1857
5	J. Manshande	18. Maart	1878
6	J. Groll	6. Mei	1889
7	J. Borgee	24. Februar	1876
8	J. Borgee	11. Maart	1867

Afb.8: overzicht aanstellingen van de molenaars.

Voornaam	Achternaam	Datum	Bijzonderheden
Pieter Heijndricksz	-	ca. 1696	
Vader	Abram	25-11-1712	Pieter Heijndricksz. overleden
Jan	Hardebil	ca. 1720	
Dirk Pietersz	Klein	03-03-1731	
Jan Pietersz	Manshande	13-10-1731	Dirk Pietersz. naar molen 13
Pieter Jansz	Trappel	23-06-1745	Jacob Jansz overleden
Cornelis	Dekker	05-03-1762	C. Dekker admiraal
Jan	Trappel	25-01-1779	Jan Trappel tot admiraal aangesteld
Jan	Trappel	25-01-1779	Cornelis Dekker gedepoteerd
Maarten	Manshande	15-02-1805	Jan Trappel overleden
Dirk	Trappel	01-01-1812	Jan (?) Manshande overleden
Dirk	Trappel	30-09-1812	Dirk Trappel admiraal
Germent Klaasz	Smak	14-03-1816	Dirk Trappel bedankt
Klaas	Trappel	01-01-1840	Bron: bevolkingsregister
Knecht Weduwe Klaas	Trappel	27-08-1844	Werk werd te zwaar vanwege overlijden van haar oudste zoon
Dirk (als knecht)	Kolles	26-08-1845	Vorige knecht van wed. K. Trappel ontslagen
K.	Zwart	02-02-1846	Benoemingen der Watermolenaars bij het Ambacht de 4NK [datum geschat]
Germent	Smak [Jz]	30-09-1896	Verzoek assistentie van G. Smak door K. Zwart vanwege hoge leeftijd
Germent	Smak Jz	25-02-1897	K. Zwart overleden
Germent	Smak Jz	31-12-1907	Wachtgeld

Tabel 1: Overzicht van de molenaars die in de loop der eeuwen molen 9 hebben bewoond en bediend.

Afb.9: Gasten arriveren om het uitgebreide gemaal in gebruik te nemen.

Achternaam	Voornaam	Molen nr.	Beschrijving
Smak	Arien	Oostuit 1	Verhuisd naar Tuinstraat wijk 1-65
Gorter	Cornelis	Oostuit 2	Verhuisd naar Enkhuizen
Smak	Jan	Oostuit 3	Verhuisd naar Oostwoud
Gorter	Pieter	Oostuit 4	Verhuisd naar Pekelharinghaven, wijk 2-119
Winnubst	Jacob	Oostuit 5	Verhuisd naar de Goudsbloemgracht wijk 3-129[a]
Zwart	Hedde	Oostuit 6	Verhuisd naar Geldelozeпад wijk 2-206e
De Pie	Franciscus	Oostuit 7	Verhuisd naar Geldelozeпад wijk 2-189b
Smak	Germent	Oostuit 8	Verhuisd naar Geldelozeпад wijk 2-206f
Smak	Germent	Oostuit 9	Verhuisd naar Geldelozeпад 2-206b
Manshande	Willem	Oostuit 10	Verhuisd naar 't Steg, wijk 3-106 of wijk 2-84 als arbeider
Gutter	Arie	Oostuit 11	Verhuisd naar wijk 3-131
Zwart	Klaas	Oostuit 12	Verhuisd naar Geldelozeпад wijk 2-206d
Winnubst	Pieter	Oostuit 13	Verhuisd naar Bangert 1-112 / 1-117
Gutter	Jan	Oostuit 14	Verhuisd naar Geldelozeпад wijk 2-206c
Gorter	Klaas	Oostuit 15	Verhuisd naar Oostersingel wijk 2-182

Tabel 2: Overzicht waarheen de molenaars verhuisden. Ook verhuisde ene J.C. Smak (groentehandelaar, zoon van Germent Smak?) van 2-213 (=Oostuit 9) naar [Geldelozeпад] wijk 2-206a.

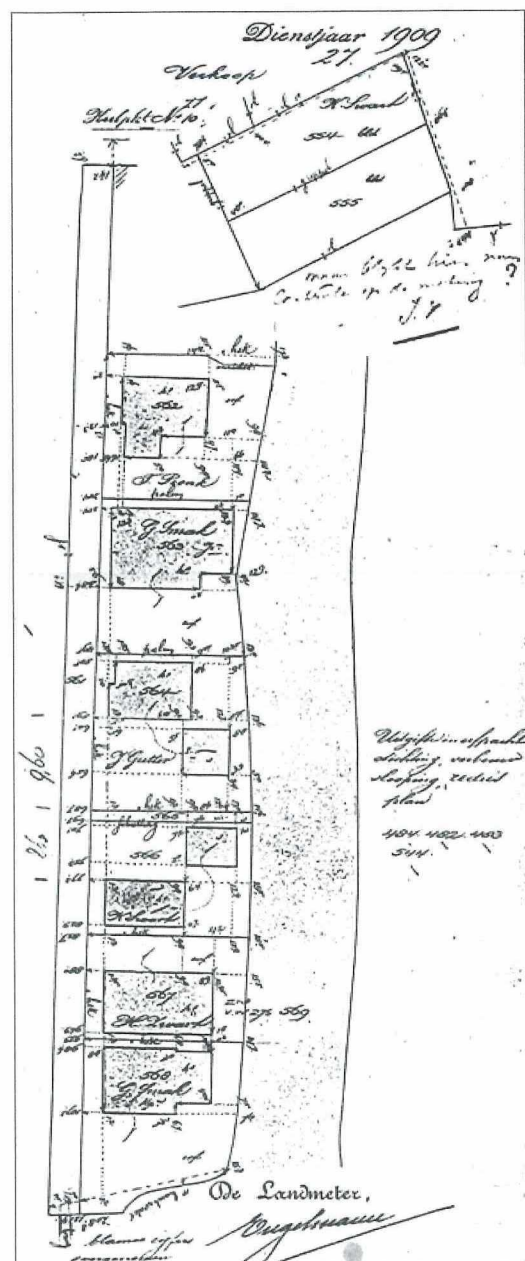
Veel molenaars verhuisden naar het Geldelozeпад. Hiervoor werden ook nieuwe woningen gebouwd, gezien de huisnummers: (wijk) 2-206a, b, c, d, e, f, welke later werden vernummerd naar resp. 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45.

De huisnummering verdient enige uitleg. Vroeger was Medenblik ingedeeld in drie wijken. De huisnummering was daarom niet verbonden aan de straat, maar aan de wijk waar men woonde. Zo begon de huisnummering van het Geldelozeпад bij nummer 91 en niet bij 1. Ook was er geen even en oneven zijde. In het Westfries Archief zijn drie hernummeringen van de wijken terug te vinden. Zo was het huis van T. of P. Pronk eerst wijk 2 nummer 206, daarna wijk 2-110, wijk 2-139 en tenslotte zonder wijknummers, nummer 31.

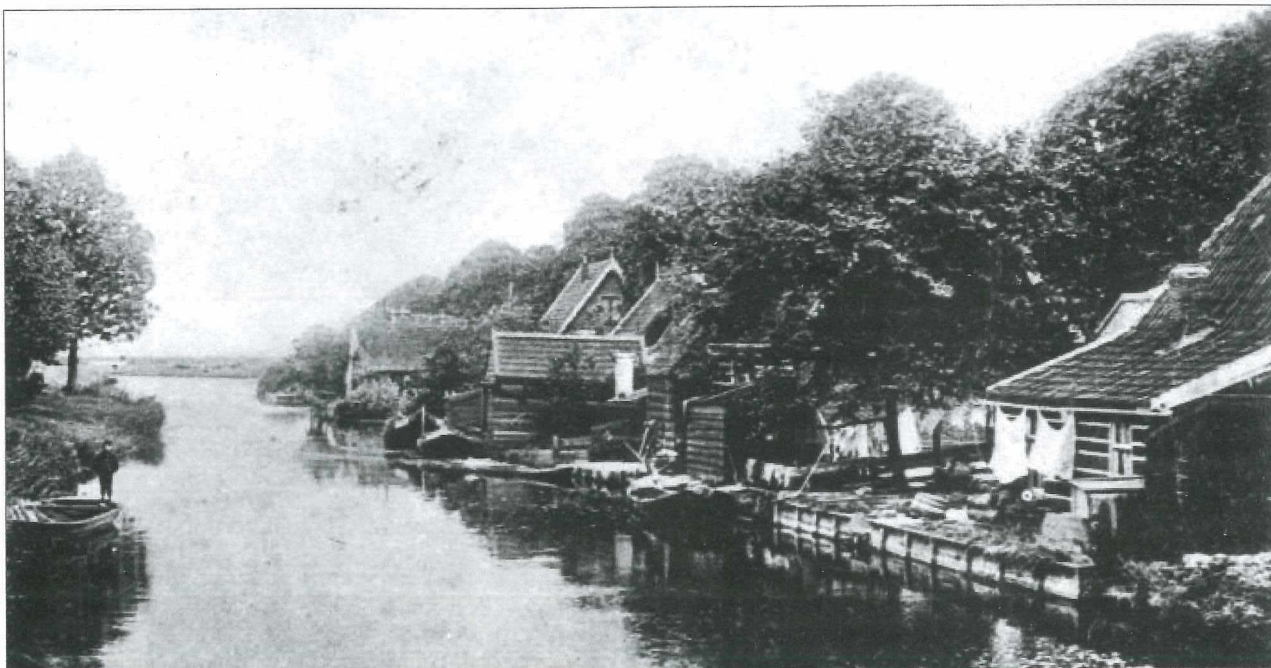
De vergadernotulen van Burgemeester en Wethouders uit de jaren 1907, 1908 en 1909 vermelden verzoeken van de heren Swart en Smak voor het verbouwen of nieuw bouwen van een woning op het Geldelozeпад. Gegevens omtrent de exacte plaatsen zijn niet gevonden. Wel is er een kadasterkaart uit 1909 waarop de woningen aan het eind van het Geldelozeпад staan aangegeven.

Op deze kaart (zie Afb.10) worden de volgende persoonsnamen genoemd:

- K. Swart, nummer 554 en 555 → huisnummer ??
- T. Pronk, nummer 562 → huisnummer 31
- G. Smak Jz., nummer 563 → huisnummer ??
- J. Gutter, nummer 564 → huisnummer 39
- K. Swart, nummer 566 → huisnummer 41
- H. Zwart, nummer 567 → huisnummer 43
- G. Smak Kz., nummer 568 → huisnummer 45

Afb.10: Kadasterkaart uit 1909 van het eind van het Geldelozeпад

Afb.11: De huizen van het Geldeloze pad aan de Vlietstroom omstreeks 1900, vóór de verhuizing van de molenaars.

De nummers op de kaart zijn de kadastrumnummers en dus geen huisnummers. Kadastrumnummers wijzigen zodra er iets aan het grondoppervlak wijzigt, bijvoorbeeld als de ene eigenaar een stukje van zijn buurman koopt. Kadastrumnummer 567 bestaat nog steeds, terwijl de meeste andere kadastrumnummers gewijzigd zijn. Sinds 1909 is er dus kennelijk niets aan dit oppervlak toegevoegd of afgehaald.

De huisnummers 35 en 37 staan nog niet in hun huidige vorm op de kaart; dit is op de plaats met kadastrumnummer 563. Waarschijnlijk is de kadastrumkaart een combinatie van nieuwbouw (de huisnummers 206a t/m f) en reeds bestaande woningen, welke nog verbouwd zouden worden.

Ten slotte

In dit artikel is onderzocht welke molenaar waar woonde en waar de laatste molenaars heen verhuisden toen zij de molens moesten verlaten vanwege de uitbreiding van het gemaal De Vier Noorder Koggen. Ook is gezocht naar gegevens m.b.t. de herkomst van de huizen aan het einde van het Geldeloze pad; de informatie daaromtrent is zeer summier. Hopelijk kan verder onderzoek bij het Kadaster meer informatie opleveren.

Arnold de Greeuw
Medemblik, juli 2010

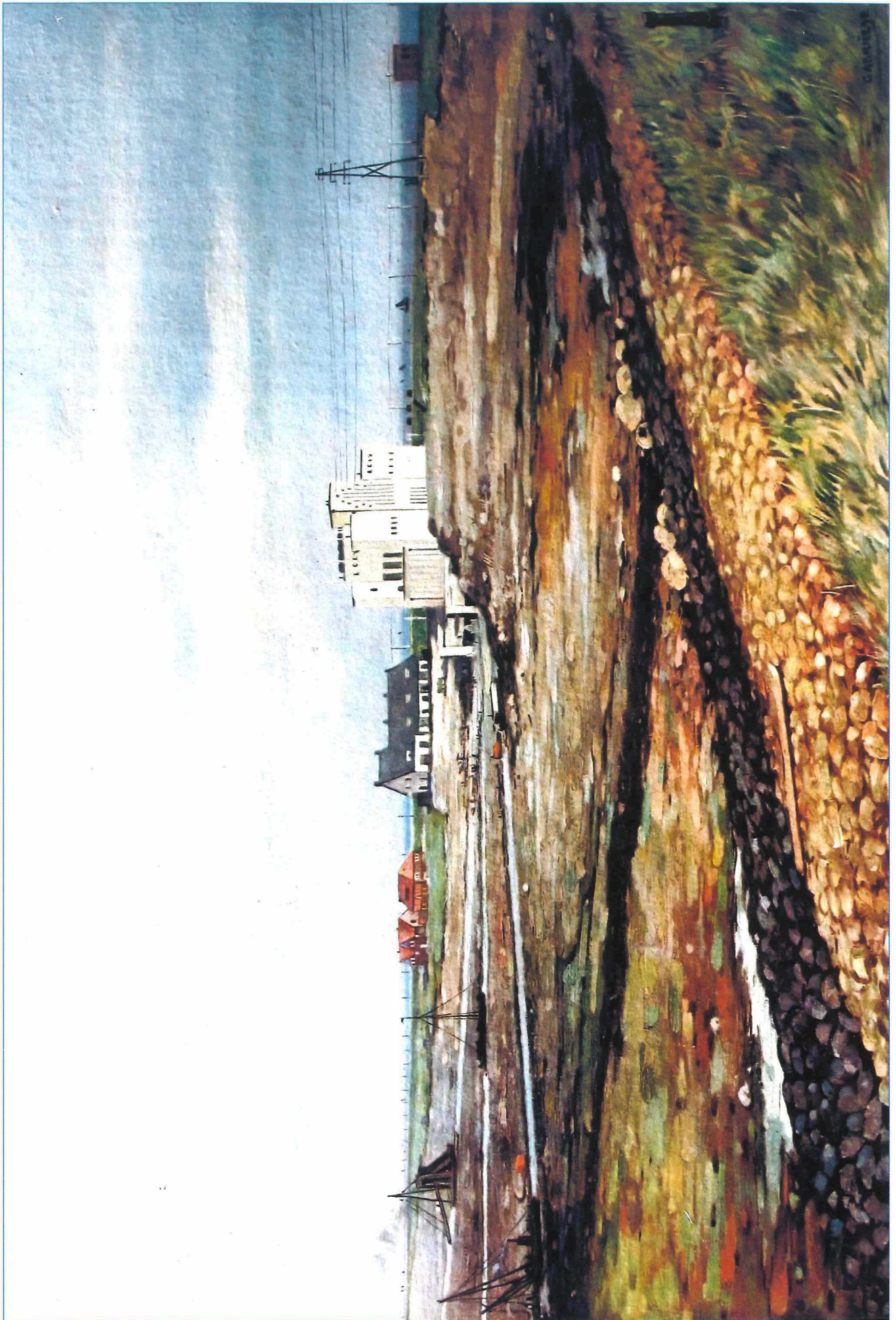
Geraadpleegde bronnen

Westfries Archief, Hoorn:
Bevolkingsregister fiche 3, 4, 19, 20, 69, 70, 75, 77, 80, 82-85.
Vier Noorder Koggen 13, 14, 26, 27, 38-43, 382, 2276.
Gemeentebestuur Medemblik 1813-1932 28, 426, 647, 648, 656A.

Herkomst afbeeldingen:
Google Earth
www.WatWasWaar.nl
T. van Doorn en A. Kamma
A.J. Pronk (voormalige bewoner Geldeloze pad 31) en diens zusters

Schoolplaats 'Het oude en het nieuwe land'

Schoolplaat 'De Wieringermeerpolder bij Medenblik'.